

⌈
Kartverket
3507 Hønefoss
post@kartverket.no
⌋

⌈
L
⌋

REF.
11/04807-48

VÅR REF.
14/325-9

DATO
23.1.2015

Navnesak 2012/02 - Topdal/Tofdalen i Birkenes og Kristiansand kommuner - ny vurdering etter klage

Innledning

Denne saken har gått mange runder i systemet etter at den ble tatt opp første gang. Etter vanlig saksbehandling i 2012/2013, vedtak i klagenemnda for stedsnavnsaker i mars 2014 og deretter gjenopptaking, gjorde Kartverket 3.12.2014 vedtak om skrivemåtene *Tovdalselva/Tofdalselva, Tofdalsfjorden* og *Tofdalsstø*. Dette vedtaket ble påklaget 22.12.2014 av "Gruppen, Vi som vil bevare navnet Topdal på elva og fjorden" v/Rolf Bakken.

Diskusjon

En hovedgrunn til at facebookgruppen v/Rolf Bakken reiser denne klagen synes å være misnøye med at navnesaken ble tatt opp på nytt. Grunnen til gjenopptakelsen var en klage fra Tveit Historielag som hevdet at navnesaken ved første gangs behandling ikke var godt nok opplyst og begrunnet (Tveit Historielags brev til Klagenemnda 11. april 2014). Det er ikke klageren enig i. Det synes som om det mellom klageren og de andre partene eksisterer ganske ulike oppfatninger om saksforholdet.

Det er viktig at klageskrivet blir sett i sammenheng med et tidligere klageskriv fra den samme facebookgruppen (datert 24.02.2013 til Kartverket, på samme måten undertegnet av Rolf Bakken). I det første klageskrivet ble det fremsatt noen påstander som mange bygdefolk i Tveit reagerte på, og som det fra faglig hold også ble reagert på, fordi det som fremsettes, ikke er i samsvar med den dokumentasjonen som foreligger: 1. «Lokal nedarvet uttale er Topdalsfjorden og Topdalselva som brukes av nesten alle i dag». 2. «Randesund Historielag, Strømme Historielag og Christiansand Byselskaps tilsvarende bygger på feilaktige opplysninger gitt av Tveit Historielag. Det at flertallet uttaler «Tofdalen»».

Når det gjelder spørsmålet om nedarvet uttale av det viktige navnet *Tofdalsfjorden* (og også det mindre brukte primærnavnet *Tofdalen* – ikke navnsatt på offentlige kart), mener

vi fra faglig hold at det sikkert kan fastslås at det er f-uttalen, og bare den, som er den nedarvede i alle deler av fjordområdet og at denne uttalen etter all sannsynlighet også er en gammel, lokal uttale. En naturlig konsekvens av dette er at den tradisjonelle skrivemåten med p fases ut, slik at skrivemåten heretter skal være *Tofdalsfjorden*. Når det i dag finnes en del folk i Tveit, fortrinnsvis i miljøer med mange tilflyttere, som uttaler navnet med p, mener vi at det er en skriftuttale som har bredt seg i ganske ny tid, og som etter all sannsynlighet skyldes adressenavnet og veiskiltingen *Topdalsveien*.

Den nedarvede uttalen med f er fremdeles høyst levende blant innfødte bygdefolk i Tveit, men siden mindre enn 20 % av Tofdalsfjorden ligger i Tveit sokn, og over 80 % ligger i nabosoknene Oddernes og Randesund, mente navnekonsulentene at det var av stor interesse å få undersøkt hvor levende den nedarvede uttalen er i Randesund og Oddernes. Som det fremgår av forrige tilråding fra stedsnavntjenesten, fikk vi skriftlig respons fra 60 innfødte informanter (med fullt navn, alder og oppvekststed) som entydig opplyser at det nå som før er uttalen med f, altså Tofdalsfjorden, som er den vanlige i alle deler av fjordområdet. Når den nedarvede uttalen har holdt seg så godt i de ytre bygdene, må det skyldes at man ikke i samme grad har vært eksponert for uttalestridige skriftformer, samtidig som *Tofdalsfjorden* i de tradisjonelle kyst- og fiskermiljøene Randesund og Flekkerøya har vært et særdeles viktig navn med en stor brukerkrets. I slike tilfeller vil en muntlig tradert uttale, upåvirket av skrift, gjerne ha gode vilkår for å holde seg.

Her er noen eksempler på hva innfødte informanter i Randesund og Oddernes svarte på spørsmålet «*Hvilken uttale bruker du, Tofdalsfjorden eller Topdalsfjorden?*»:

Aanon Strømme (82), Øvre Strømme, Randesund:

«Jeg sier Tofdalsfjorden som alle andre i Randesund».

Steinar Langeland (53), Ytre Strømme, Randesund:

«I gården vår har vi i alle dager uttalt Tofdalsfjorden. [...] Gamle folk sier Tofdøler om Tveitfolket.»

Arne Rosenvold (70), Søm, Randesund:

«Da jeg vokste opp, var det ingen jeg kjenner som sa noe annet enn Tofdal – med F. Min bestefar og far, mine onkler og tanter, mine 3 søsken, sa alltid navnet med tydelig f.»

(Uttalelsen er støttet av fem andre navngitte personer oppvokst på gardene Torsvik, Korsvik, Knarrevik og Drange)

Ragnar Tømmerstø (54), Tømmerstø, Randesund:

«Jeg har alltid brukt uttalen med f, og det var den vanlige uttalen i mitt miljø i oppveksten.»

Ingvard Eftevåg, Eftevåg, Randesund:

«Uttalen med f, altså Tofdalsfjorden, har alltid vært brukt av alle i mitt hjem, og alle i bygda. På Hånes brygge kom [dampskipet] «Topdal», men alle passasjerene sa de ventet på «Tofdal». De betrakta folk bosatt fra Hamre og nordover som tofdøler». (Uttalelsen er støttet av 18 andre navngitte personer oppvokst på gardene Drange, Vatne, Ådnevik m.fl.).

Tor Einar Tobiassen (64), Flekkerøya, Oddernes:

«Har aldri hørt noe annet enn Tofdalsfjorden og Tofdalselva her på Flekkerøy. Dagligtalen er fremdeles med f – akkurat sånn som de gamle sa det og sier det. De fiska på Tofdalsfjorden, ikke på Topdalsfjorden.»

Kai Karlsen (70), Flekkerøya, Oddernes:

«Har aldri hørt noen annen uttale enn Tofdal med F.»

Øivind Karlsen (66), Lund/Flekkerøya, Oddernes:

«Jeg sier Tofdalselva og Tofdalsfjorden. Alle her på Flekkerøya sier Tofdalsfjorden. Brødre av far som har bodd her ute all sin tid sa Tofdalsfjorden. Jeg har aldri hørt noen her på øya si Topdalselva eller Topdalsfjorden. Det skal være med F.»

Liv Margaret M. Løken (61), Lund, Oddernes:

««Tofdalsfjorden» og «Tofdalselva» ble brukt av mine venner og min familie, blant annet av min bestemor som var tilknyttet slektsgåden Jærnes ved Tofdalsfjorden gjennom sin far.»

Ingrid Lunøe-Nielsen (66), Bleget, Oddernes:

«Både min mor og far var fra Justnes i Oddernes. De brukte alltid f i Tofdalselva og i Tofdalsfjorden, noe også jeg gjør i dag.»

Torbjørn Justnes (68), Justnes, Oddernes:

«Uttalen med f, altså Tofdalsfjorden, har alltid vært brukt av alle i mitt hjem, og så vidt jeg kan huske av alle i Justnes-bygda.»

Vi kan også ta med noen av de mange uttalelsene fra Tveit:

Inger Berit Høiklev (65), Kostøl, Tveit:

«Jeg, og hele min familie har alltid sagt Tofdalsfjorden, Tofdalselva og Tofdal. Mine foreldre er fra Tveit og Birkenes, og de har alltid brukt navnet Tofdal. Mine venner i oppveksten har sagt det samme, så for meg er det den korrekte og naturlige skrivemåte og uttale.»

Anne Ryen (59), Ryen, Tveit:

«Jeg er oppvokst på Ryen i Tveit, og min slekt har alltid uttalt «p» som «f» i Tofdalselva og Tofdalsfjorden. Alle rundt oss i min oppvekst brukte «f»».

Eli Marie Hamre (69), Hamre, Tveit:

«Jeg vokste opp med talemåten Tofdalselva/fjorden og synes det er kunstig å si Topdalselva.»

Linda Grødum Mölö (55), Hamresanden, Tveit:

«Jeg har vokst opp med Tofdalen som uttale. Begge mine foreldre var fra Tveit. Tofdalen var en helt integrert og naturlig måte å uttale stedsnavnet på fra jeg lærte å snakke.»

Normalt må vi forvente at slike vitneutsagn blir opplevd som sterke, ikke minst når opplysningene er så entydige over hele linjen. Mot dette hevder klageren (side 2): «Vår gruppe har over 700 brukere av uttale og skriftlig form ”Topdal”». En slik påstand sier ingen ting om hva som er nedarvet uttale, som er det springende punktet her, og generelt må facebook-responser av denne typen vurderes som en problematisk kilde å ta stilling til. Videre heter det: «Kristiansand som by har ca 86 000 innbyggere og det er ingen tvil om hvilke navn disse bruker på fjord og elv». Men dette stemmer jo ikke. En slik påstand er det ikke dekning for så lenge en undersøkelse blant de 86 000 ikke foreligger. Ellers bruker klageren mye plass på å vise til skriftformer med p fra dansketida, men disse kan heller ikke brukes som grunnlag for å få dokumentert nedarvet uttale. Generelt er det likevel slik: Dersom to uttaler av et navn er i bruk på et sted, er det nesten alltid den formen som avviker mest fra (de vanligste) skriftformene fra 17- og 1800-tallet som er den nedarvete. Den regelen vil nok slå til i 99 % av tilfellene. Vi er godt kjent med at den vanlige skrivemåten har vært med p, men vi er også kjent med at eldre belegg med f sporadisk forekommer, så som «Thoffdahls-Fiorden» 1651 og «Toffdahls-Fiord» 1781 (se V. Haslum: «Tovdalsvassdragets navn»). Når det gjelder sitatet fra en lokal informant i Kvevika (s. 3 i klageskrivet), er det å si at det her er tale om en tilflytta familie som ifølge bygdeboken for Tveit kjøpte eiendommen i 1941. På side 4 og 5 kommenteres forhold som gjelder eldre språkhistorisk utvikling. Vi finner ikke grunn til å gå nærmere inn på dette her, det er allerede gjort i den nevnte artikkelen, som facebookgruppen tydeligvis er kjent med.

I klageskrivet heter det på side 1: «Vi kan ikke se at det foreligger nye relevante opplysninger i saken som skulle tilsi at Kartverket kan omgjøre en dom i klagenemnd for stedsnavnsaker». Vi må på det mest bestemte imøtegå denne påstanden. For oss virker det helt uforståelig om noen skulle mene at de mange nye innrapporteringene ikke skulle være av stor interesse for saken. Den omfattende informasjonen fra informanter viser at klagerne ikke hadde undersøkt de faktiske forhold godt nok når de i sitt første klageskriv (24.02.2013) hevdet at «Lokal nedarvet uttale er Topdalsfjorden og Topdalselva som brukes av nesten alle i dag».

Selv om det i skrevet fra klager ikke finnes spor av innrømmelser, er det visse ting i klageskrivet som kan tyde på at de nye massive innrapporteringene likevel har blitt følt som et problem. For hvis det er slik at noen av de 60 informantene ikke lyver, hva kan da en f-uttale komme fra hvis den ikke skulle være nedarvet? Klagerens forsøk på å løse dette problemet er en ad-hoc-hypotese om at f-formen skyldes påvirkning fra en

journalist og fotograf, August Abrahamson, som skrev «Tofdal» i skrifter for noe over hundre år siden, og som gjennom sitt forfatterskap så skulle ha prestert å endre folks bygdeuttale fra p til f: «Man antar at Abrahamsen har gjennom sine [sic] aktive fotografvirksomhet, (1860-1910/20), 2 redaktørjobber og mangeårig aktiv i Turistforeningen helt sikker påvirket språket/skrivemåten i denne saken i en moderniserings retning av språket. Man kan ikke her snakke [sic] om nedarvede utttaler [sic].» (s. 8) «Så en ser at opprinnelsen til bruken av «Tof» er en sosiolekt bruksmåte av eksisterende navn. Påvirket av enkelte sosiale lag så som prester/lærere» (s. 9). Vi mener at en slik teori er helt uten faglig grunnlag.

Noe som synes å prege dette klageskrivet, er mangel på forståelse for den helt spesielle verdien lokalt innfødte tradisjonsbærende informanter i slike saker har som kilde. Et grunnleggende trekk i stedsnavnloven er å bygge på den nedarvede uttalen, dvs. den som tradisjonsbærende informanter kan gi opplysning om. Det er en bærebjelke i vår argumentasjon. Så lenge en slik forståelse fra klager mangler, vil heller ikke noen grunnleggende forutsetninger for stedsnavnloven være forstått. Vi finner det derfor ikke hensiktsmessig å skulle gi noen ytterligere kommentarer til de 7 punktene som er fremsatt i klageskrivets første del.

Konklusjon

Vi mener at de undersøkelser som nå foreligger om lokal uttale er entydige og faglig sett fullt ut holdbare. Vi kan ikke se at det i klageskrivet fremkommer opplysninger som skulle endre noe på sakens realiteter. Vi står derfor ved vår forrige tilråding (datert 14.11.2014):

Som navn på vassdraget som helhet, som gjelder kommunene Åmli, Froland, Birkenes og Kristiansand, tilrår vi at den nåværende skrivemåten **Tovdalselva** opprettholdes. For navnene i Kristiansand kommune er vår tilråding **Tofdalsfjorden**, **Tofdalsveien** og **Tofdalsstø**. Hvis primærnavnet *Topdal/Tofdal* skal inn på offentlige kart, tilrår vi på samme måten **Tofdal**.

For navnekonsulentene

Line Lysaker Heinesen
Sekretær/førstekonsulent